

حماسه‌ی اقتصادی با تأکید بر آموزه‌های اسلامی

حسین حدادی خراسانی^۱

* چکیده

بدون تردید نام‌گذاری سال ۱۳۹۲ش توسط مقام معظم رهبری به «حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی» معطوف به شرایط و تحولات سیاسی اقتصادی کشور در این سال است. طرح حماسه اقتصادی نشان دهنده اهمیت اقتصاد در کنار سیاست در تفکر راهبردی ایشان است. ایشان با اذعان به سختیهای اقتصادی که در سال ۱۳۹۱ش بر ملت ایران بار شد، با این نام‌گذاری ضرورت توجه به اقتصاد را در برهه حساس کنونی یادآور شد. هرچند سالهای قبل نیز محور شعارهای ایشان اقتصاد بوده است. انقلاب ما امروز در نقطه عطفی از تاریخ سی و چند ساله‌اش واقع شده و برای رسیدن به سعادت‌ی که ایران به عنوان ام‌القرای جهان اسلام مدعی پرچم‌داری آن است، گام اول رسیدن به کفایتی و عدم وابستگی به سران استکبار است. تردیدی در این نیست که با تکیه بر مبانی اقتصادی

اسلام و عمل به رهنمودهای مقام معظم رهبری که تبیین کننده نظام اقتصادی اسلام است، همه موانع ایجاد شده پیش روی توسعه اقتصادی رفع خواهد شد و شاهد خلق حماسه اقتصادی توسط دولت و ملت خواهیم بود.

کلیدواژه‌ها: حماسه اقتصادی، حماسه سیاسی، عزت، توسعه کشور.

* مقدمه

یکی از اصلی‌ترین نتایج حماسه اقتصادی، رسیدن به استقلال اقتصادی است. استقلال موضوع ظریفی است که باید به معنای آن دقت کنیم. ممکن است ما در تولید یک کالا مزیت نسبی نداشته باشیم، ولی استقلال اقتصادی به این معنا است که ما باید قدرت تأمین نیازهایمان را داشته باشیم. در چنین شرایطی، اگر دشمن ما را در زمینه‌هایی که مزیت نسبی نداریم، تهدید کند، می‌توانیم خودمان تولید کنیم و به مرحله‌ای برسیم که آنها نتوانند دست روی نقطه ضعف ما بگذارند. به همین دلیل، باید وابستگی‌مان را به درآمدهای نفتی کاهش دهیم و به صفر برسانیم. متأسفانه در این زمینه ما کارنامه قابل قبولی نداریم و روزه‌روز واردات ما افزایش پیدا کرده است. چرا باید این‌طور باشیم؟ آنها از همین ناحیه به ما ضربه می‌زنند. یکی از نقاط ضعف مهم ما این است که خیلی از کالاهای واسطه‌ای که در تولید کالاهای نهایی مصرف می‌شوند، وارداتی هستند. به همین دلیل، وقتی ما را تحریم می‌کنند، کارخانه‌هایمان آسیب می‌بینند. ما باید در این زمینه استقلال پیدا کنیم و تا وقتی به این مرحله نرسیم، نمی‌توانیم بگوییم حماسه خلق کرده‌ایم. با توجه به پشتوانه اعتقادی و مذهبی مردم، استعداد بالای نیروهای جوان و معادن بسیار غنی کشور، استقلال اقتصادی برای ما دست یافتنی است و وظیفه همه ما است که به این سمت حرکت کنیم.

مجموعه فرمایشات مقام معظم رهبری در لحظات آغازین امسال تأکید بر این نکته است که «اگر ما توانستیم تولید داخل را رونق ببخشیم، مسئله تورم و اشتغال حل خواهد شد»، اهتمام به تولید ملی در سایه فرهنگ‌سازی موجب حل مشکلات داخلی و مقابله با تهدید خارجی است (کاظمی، ۱۳۹۲ش) و در نتیجه کشور به عزت و افتخاری در سطح ملی و جهانی دست خواهد یافت. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و سند چشم‌انداز

۲۰ ساله، ابعادی از این خواست را بیان کرده‌اند، اما بسیار روشن است که دولت و ملت مسلمان ایران، نمی‌توانند برای تحقق این خواست تاریخی و ملی، مدل سوسیال دموکراسی یا مدرنیته غربی را الگوی خود قرار دهند. این است که هردو مدل، در تضاد یا مغایرت با دین و سنت و معنویت معنا می‌یابند و توجه عمده آنان، بعد مادی انسان است، در حالی که به تعبیر رهبر معظم انقلاب اسلامی، «هدف عمده ما عبارت است از ساختن کشوری نمونه که در آن رفاه مادی، همراه با عدالت اجتماعی و توأم با روحیه و آرمان انقلابی، با برخورداری از ارزشهای اسلامی تأمین شود». (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۴/۲۲). از این رو «مدل توسعه در جمهوری اسلامی به اقتضای شرایط فرهنگی، تاریخی، مواردی و اعتقادات و ایمان این مردم، یک مدل کاملاً بومی و مختص به خود ملت ایران است. از هیچ جا نباید تقلید کرد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۳/۲۷).

گرچه برخی اساساً وجود الگوی اسلامی - ایرانی را نفی می‌کنند، رهبر معظم انقلاب اسلامی با اشاره به دیدگاه آنان، بر ضرورت بهره‌گیری از الگوی بومی، تأکید می‌ورزد: «... می‌گویند: آقا کدام الگوی توسعه بومی؟ مگر می‌شود؟! ببینید، این همان رسوبات باقیمانده از گذشته است ... اگر یک ملت می‌خواهد پیشرفت کند، نمی‌شود منتظر دیگران باشد» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۴/۲۲).

* انبیا و توسعه اقتصادی

بررسی اجمالی تمدن بشری نشان می‌دهد پیامبران الهی بنیان‌گذاران دانش و عامل پیشرفت و توسعه جوامع بوده‌اند. حضرت آدم(ع) اولین شخصی بود که به تعلیم خداوند به کشاورزی و کشت گندم دست زد و هابیل، فرزند صالح او، این کار را توسعه داد (یعقوبی، ۱۳۷۱ش، ج ۱، ص ۴).

سایر انبیا در هزاره اول این کار را ادامه دادند، تا اینکه نوبت به حضرت نبیط یکی از فرزندانگان حضرت نوح(ع) رسید که فردی صالح بود. وی کشاورزی را به طور گسترده‌ای توسعه داد و علاوه بر زراعت، به کشت درخت و ساختن نهرها و جاری کردن

آبها دست زد و صنعت باغداری و آبیاری را پدید آورد (همان، ج ۱، ص ۱۸). این آغاز توسعه دو صنعت آبیاری و باغداری بود که تا امروز ادامه یافته است.

حضرت داود(ع) نخستین فردی است که به تعلیم خداوند، صنعت ریخته‌گری در فلزات را ابداع نمود. آن حضرت استفاده از فلزات را از حالت بسیط خارج کرد و از طریق ذوب فلزات و ریخته‌گری به تجارت فرآورده‌های آن پرداخت (کلینی، ۱۳۶۳ش، ج ۵، ص ۷۴).

پیشکسوت صنعت دامداری، انبیای الهی بوده‌اند، کما اینکه اولین کسی که توسعه شهری و اجتماعی و تقسیم جمعیت را ابداع نمود و بدان همت گمارد، حضرت نوح(ع) و سپس حضرت فالغ، یکی از پیامبران پس از هزاره اول بود» (یعقوبی، ۱۳۷۱ش، ج ۱، ص ۱۸). فن تجارت به وسیله انبیاء(ع) پدید آمد و در اثر تعلیم و توصیه آنان به اصحاب خود، توسعه پیدا کرده است. در سایر ابعاد توسعه مانند توسعه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی ... نشانه‌ها و قراین دقیق و متقن تاریخی در دست است که انبیای الهی و دین اسلام منشأ آن بوده‌اند.

* سه جنبه و شاخصه توسعه اقتصادی

از وظایف و تکالیف مهم در اسلام، اصلاح، ازدیاد اموال و پرهیز از تضييع (هدر دادن) سرمایه‌ها است. از طرف دیگر به کسانی که به تباه کردن اموال می‌پردازند عناوینی چون مسرف، مبذر، مترف و خائن داده است و همگی را ظالم و مستحق عقوبت دانسته است. از طرف دیگر به سه امر استنماء زمین و استثمار اموال و استصلاح دارایی و سرمایه تصریح کرده و آن را عین مروت دانسته و اعلام داشته است که هرکس مروت ندارد، دین ندارد (محمدی ری‌شهری، ۱۳۶۲ش، ص ۱۱۶). به بیان دیگر استنماء زمین و استثمار اموال و استصلاح سرمایه‌ها را عین دین‌داری تلقی کرده است و از آنجا که این سه امر از ابعاد توسعه اقتصادی است، می‌توان گفت: توسعه اقتصادی و تولید عین مروت و دین‌داری است.

اقتدار اقتصادی از رکنهای اقتدار ملی است؛ یعنی کشور از لحاظ اقتصادی بتواند پول ملی خودش را تقویت کند، در بازارهای اقتصادی دنیا حضور تأثیرگذار داشته باشد، در بهبود وضع اقتصادی کشور از امکانات خودش استفاده کند، فقر را در کشور ریشه‌کن و یا

حداقل کم کند، و بتواند به عنوان یک کشور ثروتمند و غنی، در مقابل چشم دنیا، کارایی نظام خودش را نشان دهد. این می‌شود اقتدار اقتصادی، که مسئولان اقتصادی کشور موظف‌اند این کارها را انجام دهند. اقتدار اقتصادی همچنین به معنای این است که در کشور، بیکاری وجود نداشته باشد، اشتغال وجود داشته باشد، تولید صنعتی و کشاورزی در حد مطلوب باشد، از منابع و معادن کشور به نحو بهینه استفاده شود. این هم اقتدار اقتصادی است که بخشهای گوناگون نسبت به آن مسئولیت دارند (خامنه‌ای، ۱۳۸۸ش، آنلاین، خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۸۰/۲/۲۵).

* اهمیت رشد و شکوفای اقتصادی از نظر قرآن

رشد اقتصادی از نظر قرآن چنان اهمیت دارد که خداوند آن را از نعمتهای الهی برای یک جامعه بر می‌شمارد (سبأ، آیه ۱۵). این بدان معنا است که رشد اقتصادی عاملی مهم و تأثیرگذار در تعالی و تکامل معنوی بشر است و خداوند اقتصاد و رشد اقتصادی را بنیاد رشد و تعالی بشر در جنبه‌های دیگر بر می‌شمارد. از این رو رشد اقتصادی و بهره‌مندی بیشتر و بهتر از امور مادی را به عنوان حسنات در کنار امور معنوی و اخروی یاد می‌کند و انسان متعادل را انسانی بر می‌شمارد که خواهان بهره‌مندی از رشد اقتصادی در کنار دیگر جنبه‌های بشری می‌باشد (حیدر نراقی، ۱۳۷۹ش، آنلاین).

کار و فعالیت اقتصادی، باعث اعتماد به نفس و تحکیم شخصیت است و به انسان عزّت و شرف می‌بخشد، سعی و کوشش برای امور معاش، نشانه وظیفه شناسی اجتماعی است و آدمی را از دیگران بی‌نیاز می‌کند. اشتغال به کار و مجاهده در راه تأمین زندگی شرافتمندانه، مایه سربلندی و افتخار و از عوامل سازگاری خانوادگی و اجتماعی است. کسی که زحمت می‌کشد و با دسترنج خویش، معاش خود و زن و فرزند را اداره می‌کند، در پیشگاه الهی مأجور است و در نظر مردم و عائله خود نیز مورد تکریم و احترام است (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۲۳، ص ۶).

* استقلال اقتصادی از منظر قرآن

در این آیات می‌خوانیم: «مسلمانان از قبول ولایت کفار سخت بر حذر شده‌اند و از آنجا که یکی از ریشه‌های خطرناکی که عامل پذیرش ولایت کفار و قبول این اسارت می‌شود، چیزی جز نیازهای اقتصادی نیست، این آیات هرکدام با بیان ویژه‌ای تأکید بر ضرورت عدم تحمل ولایت کفار و یهود و نصاری دارد و طبعاً بهترین علاج آن خودکفایی مسلمانان برای رهایی از یوغ کفار است؛ چرا که نیازمندی، سرانجام آنان را در شبکه‌ای صید کفار می‌اندازد و به سیادت و عزت و عظمت آنان لطمه وارد می‌سازد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹ش، آنلاین).

در اقتصادی که مدنظر قرآن است، سعی بر این است که با استفاده از سلاح پویایی اقتصاد، حاکمیت سیاسی دولت اسلامی در روابط با بیگانگان حفظ شود؛ زیرا در روابط خارجی بین دولتها، مناسبات اقتصادی و سیاسی بسیار به هم پیوسته و درهم تنیده‌اند، هم اکنون وابستگی سیاسی‌ای که در بسیاری از کشورهای به ظاهر مسلمان مشاهده می‌شود، نتیجه مستقیم وابستگی اقتصادی آنها به ابر قدرتها است.

از این رو برای حفظ اعتبار و حیثیت اسلامی، دولتهای اسلامی موظف هستند از هرگونه عملی که راه نفوذ کفار را برای تسلط بر مسلمانان می‌گشاید، خودداری کنند و پیشاپیش راههای نفوذی آنان را با تدبیر و سیاست ببندند و از آنجا که بزرگ‌ترین راه نفوذ آنان، تأمین نیازمندیهای اقتصادی است، از این رو اعمال سیاست اقتصادی خودکفا و همیاری عموم اقشار در قطع وابستگی و بستن راههای نفوذی آنان، از مهم‌ترین مسئولیتهای ملت اسلامی است. همان‌طور که مقام معظم رهبری فرمودند: «یک نکته این است که ما هرچه که عرض می‌کنیم، با این پیش‌فرضها بایستی ملاحظه بشود. ما چند پیش‌فرض داریم. یکی این است که پیشرفت علمی، ضرورت حیاتی کشور در علوم مختلف است؛ که یکی از کارهای مهم است. پیش‌فرض دوم این است که این پیشرفت علمی، اگرچه که با فراگیری علم از کشورها و مراکز پیشرفته‌تر علمی حاصل خواهد شد، ولی توان علمی و پیشرفت ریشه‌ای و درونی کشور کمک قابل توجهی می‌کند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷ش، آنلاین).

استقلال اقتصادی، از استقلال سیاسی مشکل‌تر است. می‌بینید که به آسانی نمی‌شود رشته‌های نفوذ و سلطه اقتصادی قدرتها و دولتهای بیگانه را قطع کرد. اگر کشوری بخواهد به سمت استقلال اقتصادی برود، احتیاج به نیروی انسانی کارآمد، منابع درآمدزا، امکانات فراوان، دانش، تخصص، همکاریهای علمی و فنی بین‌المللی و بسیاری از چیزهای دیگر دارد. ... البته تا رسیدن به یک استقلال اقتصادی کامل، هنوز فاصله داریم و مردم باید کار کنند، جوانان باید درس بخوانند، متخصصان باید تلاش نمایند و کسانی که می‌توانند در این مقصود مهم ملی کمک کنند، هرگونه کمکی آن را باید انجام دهند (خامنه‌ای، ۱۳۶۹ش، آنلاین، خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۰/۱/۱۳۶۹).

شعار امسال تا حد زیادی متفاوت با شعارهای اقتصادی سال گذشته است. این سال، سال «حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی» است و دلیل آن تا حد زیادی واضح است. شوکها و سختیهای اقتصادی که در سال ۱۳۹۱ بر کشور بار شده است، به راستی نیازمند یک حماسه‌سازی برای عبور دادن کشور از گردنه بحران اقتصادی است. در جایی که تولید ملی ضربات بزرگی به دلیل اشتباه در اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها خورده است، در جایی که افزایش نرخ تورم به شکل بی‌سابقه‌ای طی یک دهه گذشته تداوم یافته و از مرز ۳۰ درصد عبور کرده است و همچنین همزمان با آن افزایش نرخ ارز منجر به افت ارزش پول ملی و کاهش دسترسی به کالاهای خارجی و وارداتی شده است، حماسه‌سازی اقتصادی لازمه بازگرداندن کشور و اقتصاد آن به حالت عادی است.

* رسیدن به حماسه اقتصادی با عزم ملی ضرورت تولید ملی

مقتضیات بین‌المللی و مصالح داخلی می‌طلبد که یک عزم ملی ایجاد شود و در راستای به کارگیری سرمایه‌های فراوان موجود در کشور و ایجاد اشتغال مولد برای جوانان به ویژه نیروهای تحصیل‌کرده این مرز و بوم، تولید ملی را یاری کرده و زمینه‌های درآمدزایی بیشتر را برای جامعه اسلامی و ارتقای سطح رفاه فراهم کنیم. تولید ملی در کشور ضمن پیشرفت چشمگیری که در سالهای گذشته داشته است (به گونه‌ای که در

طول سالیان پس از پیروزی انقلاب اسلامی از یک کشور وابسته به غرب نجات یافته و اکنون در بسیاری از زمینه‌ها به مرز خوداتکایی رسیده‌ایم، در عین حال با چالش‌هایی روبه‌رو است و موانعی بر سر راه توسعه و تعمیق آن وجود دارد که باید ضمن شناسایی ضعفها و تهدیدات فراروی تولید ملی، اشتغال‌آفرینی و سرمایه‌گذاری داخلی از نقاط قوت و فرصتهای موجود نیز حداکثر بهره‌برداری را به عمل آورد و راهبردهای گسترش تولید ملی را طراحی و اهم برنامه‌ها و پروژه‌های ضروری را با تقسیم کار ملی و حضور هریک از قوای سه‌گانه در صحنه، همه امکانات بخشهای خصوصی، تعاونی، عمومی و دولتی را به کار گرفت تا نه تنها بر چالشها و موانع غلبه کرد، بلکه در راستای تحقق چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ و دستیابی به یک کشور الگو برای الهام‌گیری دیگر کشورها عمل کرد. اینک اهم ویژگیهای تولید ملی، موانع پیش رو و عوامل موفقیت برای تولید ملی را مطرح کرده و ضمن آن پاره‌ای از راهبردها، برنامه‌ها و پروژه‌های اولویت‌دار را مطرح می‌کنیم تا با تقسیم کار هریک از دستگاهها تکالیف خویش را در قبال این نهضت عظیم ملی بیش از پیش بازشناخته و مساعی خویش را برای تحقق برنامه پنجم توسعه و شعار امسال به کار گیرند (سایت فارس نیوز، farsnews.com).

* دستورات قرآنی به تولید و توسعه اقتصادی

احیا و حیازت و بهره‌وری از زمین، جایگاه مهمی در اقتصاد اسلامی دارد و به شدت به آن توصیه شده است، تا آنجا که قسمتی از فقه را تشکیل داده است. آیات قرآن به صورت دستور به بهره‌وری از زمین، اشاره کرده است مانند: ۱. «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ» (ملک، ۱۵)؛ «او آن خدای است که زمین را برای شما نرم و هموار گردانید. پس شما در پست و بلندیهای آن حرکت کنید و روزی او خورید و شکرش گوید که بازگشت خلق به سوی اوست». ۲. «نَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ / وَ النَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ / رِزْقًا لِلْعِبَادِ» (ق، ۱۱)؛ «و ما از آسمان، باران بابرکت را نازل کردیم و باغهای میوه و خرمنها از کشت حبوبات برویاندیم. و نیز نخلهای بلند خرما که میوه آن منظم روی هم چیده شده است

برانگیختیم. اینها را رزق بندگان قرار دادیم.»

مفسران و فقها در این امر که «کلوا» در سه آیه اول برای وجوب است یا استحباب، اختلاف نظر دارند. برخی حمل بر وجوب و برخی حمل بر استحباب کرده‌اند. ما در اینجا وارد بحث تخصصی فقهی و تفسیری نمی‌شویم؛ چرا که اگر آیه را حمل بر استحباب هم کنیم که بیشتر فقها و مفسران نیز بر این نظر هستند (فاضل مقداد، ۱۳۷۳ش، ص ۸)، باز به بحث و مقصود ما لطمه وارد نمی‌شود. در سه آیه اول، قرآن اشاره می‌کند که شایسته است که از آنچه در روی زمین و زیر زمین می‌روید، بخورید (بهره‌برداری و تولید کنید). بدون شک این توصیه مؤکد، شامل تمام سرمایه‌های خدادادی در روی زمین، جنگلها، مراتع، معادن و ذخایر دریایی می‌شود. در آیه چهارم در واقع امر به مهار آبهای زیرزمینی، جاری بر روی زمین و آب باران و احیای زمین از طریق کشاورزی و باغداری می‌نماید. تمام این امور، امروزه در قالب بحث توسعه اقتصادی مطرح و قابل بررسی و مطالعه است. بنابراین می‌توان ادعا کرد که این قبیل آیات و روایات در تعالیم اسلامی در واقع امر به برخی از ابعاد مهم توسعه اقتصادی است.

«حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی» در همه حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و حتی اجتماعی و فرهنگی دارای شاخصها و مصداقهای شفاف و قابل اندازه‌گیری است که به کمک آنها می‌توان نیت اصلی استفاده‌کنندگان از این شعار را تشخیص داد. بدیهی است چنانچه این شاخصها و مصداقها مثبت و رو به جلو باشند، می‌توان ادعا کرد که به اصل و مفهوم حماسه به معنای واقعی آن عمل شده است و چنانچه بهبود و پیشرفتی در این شاخصها مشاهده نشود و تأثیر مثبت و ملموسی در زندگی مردم به وجود نیاید، حماسه در حد شعار باقی خواهد ماند. بدون شک تبلور حماسه اقتصادی را می‌توان در وضعیت تولید ملی یک کشور به راحتی مورد ارزیابی قرار داد. تولید ملی به مثابه یکی از اصلی‌ترین عوامل پیشرفت و رفاه کشورها، می‌تواند شاخص شفاف و خدشه‌ناپذیری برای ارزیابی، تحقق یا عدم تحقق حماسه، به معنی حرکت و تحول عظیم در اقتصاد باشد. چنانچه تولید داخلی یک

کشور به دلیل بالا بودن هزینه تولید و نبودن بستر مناسب جهت فعالیت تولیدی و مولد، در وضعیت رکود و نیمه تعطیل باشد و به خاطر سیاستهای غلط پولی و مالی، بازار کشور مملو از کالاهای وارداتی خارجی و عمدتاً بی کیفیت باشد و طبیعتاً نرخ بیکاری روندی صعودی را طی کند، هیچ گاه نمی توان مدعی حرکت در راستای خلق حماسه در اقتصاد بود (سایت تحلیلی تبیینی برهان).

بالعکس، چنانچه به دلیل اتخاذ برنامه های حمایتی مناسب، از قبیل انواع مشوقهای تولیدی و صادراتی، معافیت های مالیاتی، سودآور کردن بخش تولید جهت سرمایه گذاری و دسترسی آسان به نهاده های تولید، از جمله مواد اولیه، بخش تولید ملی رونق بگیرد، نرخ رشد اقتصادی بالا رود و بیکاری کاهش پیدا کند، آن گاه می توان ادعای حرکت در این مسیر را مطرح نمود.

* عدالت اقتصادی با تأکید بر رفاه عمومی

(۱) شاخصه توسعه اقتصادی

هدف والای اقتصادی حکومت اسلامی با رویکرد اسلامی - ایرانی در سطح کلان، عدالت اقتصادی با تأکید بر رفاه عمومی است. باید توجه داشت که اگر امری برای همه مردم ضروری باشد، به گونه ای که آنها در زندگی خود برای رسیدن به سعادت باید آن را به دست آورند، آن امر، هدف حکومت اسلامی نیز محسوب خواهد شد. چون اهداف حکومت اسلامی در هر عرصه ای باید به گونه ای تعیین شود که به تحقق آن اهداف، مردم به سعادت و کمال - که هدف آفرینش انسان است - دست یابند. این مطلب در دلایلی که برای رفاه عمومی ارائه می شود، مورد استفاده قرار می گیرد.

در رویکرد اسلامی - ایرانی برای اینکه انسان به هدف از آفرینش خود (کامل) برسد، باید هر دو بعد مادی و روحی او به کمال برسد. البته کمال بعد مادی انسان باید در خدمت کمال بعد روحی او قرار گیرد تا کمال و سعادت نهایی انسان حاصل شود. بی تردید، انسانی که دارای عقل و بدن سالم باشد، توان حرکتش به سوی کمال و سعادت، بیش از

انسانی است که از این دو نعمت بزرگ الهی بهره چندانی ندارد. از این رو، امام باقر(ع) در دعایی، رفاه و توانایی را از خدا می‌خواهد تا بتواند خدا را عبادت کند و به سعادت برسد: «أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ الرَّفَاهِيَةَ فِي مَعِيشَتِي مَا أَبْقَيْتَنِي مَعِيشَةَ أَقْوَى بِهَا عَلَي طَاعَتِكَ وَأَبْلَغُ بِهَا رِضْوَانِكَ» (طوسی، ۱۳۶۵ ش، ج ۳، ص ۷۷)؛ «خدایا! تا زمانی که مرا زنده نگه می‌داری، رفاه و آسایش در زندگی‌ام را از تو می‌خواهم تا بدین وسیله، توان بر اطاعت تو یابم و به وسیله اطاعت تو به بهشت تو نایل آیم».

بنابراین، در رویکرد اسلامی - ایرانی انسان در صورتی می‌تواند عقل و بدن سالم داشته باشد که از رفاه مناسب بهره‌مند باشد. از سوی دیگر در روایات معصومان(ع) واژه رفاه، راحتی، آسایش یا مصادیقی از این واژه‌ها به عنوان هدف برای جامعه اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است. امام صادق(ع) می‌فرماید: «خمس خصال من فقد منهنّ واحدة لم یزل ناقص العیش، زائل العقل، مشغول القلب، فأولها صحّة البدن، و الثّانية: الأمن و الثّالثة السّعة فی الرّزق و الرّابعة الأنیس الموافق - [قال الراوی] قلت: و ما الأنیس الموافق؟ قال: الزّوجة الصّالحة، و الولد الصّالح، و الخلیط الصّالح - و الخامسة و هی تجمع هذه الخصال الدّعة» (محمدی ری شهری، ۱۴۲۱ ق، ج ۳، ص ۳۲۸، ح ۲۲۱۷).

۲) پیشرفت و تولید اقتصادی ایده‌آل و مطلوب

نگاهی به تاریخ نشان می‌دهد که هیچ نظام اقتصادی سامان نیافته، مگر آنکه رشد اقتصادی و آبادانی تمام بخشهای آن، از اهدافش بوده است. در اقتصاد اسلامی، رشد اقتصادی، هدف مقدماتی برای رفاه عمومی و ابزاری برای رسیدن به آن است. اساساً لازمه پذیرش رفاه عمومی به عنوان هدف عالی اقتصاد حکومت اسلامی، پذیرش رشد اقتصادی، به مثابه هدف مقدماتی برای آن است. بنابراین، اگر دلیل نقلی کافی برای اثبات اینکه رشد اقتصادی به عنوان هدف اقتصادی حکومت اسلامی مطرح است، نداشته باشیم، همین که رفاه عمومی در جایگاه هدف عالی اقتصادی حکومت اسلامی مورد پذیرش است، کافی خواهد بود تا رشد اقتصادی به صورت هدف مقدماتی، مورد قبول واقع شود؛ زیرا در

رویکرد اسلامی - ایرانی پیشرفت بدون رشد اقتصادی مطلوب، رسیدن به رفاه عمومی مطلوب، امری غیر ممکن است. البته ادله نقلی کافی برای اثبات اینکه رشد اقتصادی در جایگاه هدف اقتصادی حکومت اسلامی مدنظر است وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود: حضرت علی (ع) در یکی از سخنانش می‌فرماید: «فضیله السُّلطان عماره البلدان» (آمدی، ۱۳۷۳ ش، ج ۴، ص ۴۲۲)؛ «نشانه برتری و امتیاز حاکم، آبادانی شهرها است».

حضرت علی (ع) در این گفتار، نشانه برتری حاکم را آبادانی «بلدان»، یعنی شهرها و نه آبادانی «ارض» یعنی زمین دانسته است. مقصود از آبادانی شهرها، آباد کردن شهرها به حسب امکانات اقتصادی موجود در آنها است که در رویکرد اسلامی مورد توجه ویژه قرار می‌گیرد. بنابراین، به شهری آباد گفته می‌شود که از امکانات اقتصادی آن برای رفاه مردم آن استفاده شود. البته استعداد شهرها در مقایسه با امکانات اقتصادی، متفاوت است؛ ممکن است منطقه‌ای فقط دارای استعداد و امکانات کشاورزی باشد که آبادانی چنین منطقه‌ای بهره‌برداری بهینه از زمینها، امکانات و استعدادهاى کشاورزی آن است. همچنین اگر منطقه‌ای دارای استعدادهاى تجاری، صنعتی، دامپروری و ... باشد، هنگامی به این مناطق، آباد گفته می‌شود که از این استعدادها به طور بهینه استفاده شود.

در علم اقتصاد، برآیند تمامی فعالیتها، سیاستها و نظارت و برنامه‌ریزیها را نرخ رشد اقتصادی می‌دانند. با این تبصره که این نرخ رشد اقتصادی باید رشدی متوازن و همگون، به معنی پوشش دادن همه بخشهای اقتصاد، از قبیل صنعت، کشاورزی، خدمات و ... باشد؛ زیرا رشد اقتصادی ناهمگون، به این معنی که پیشرفت یک حوزه به بهای نادیده گرفتن و گاه نابودی حوزه دیگر باشد، دارای ارزش چندانی نیست. رشد اقتصادی بالا، که افزایش دهنده رفاه، سطح زندگی و اعتماد به نفس و خودباوری مردم یک کشور است، می‌تواند تبلور تمام و کمال حماسه‌سازی در اقتصاد کشور باشد و ناگفته پیداست اگر کشورمان دارای اقتصادی شکوفا و قدرتمند و مولد باشد، که به علت گستردگی حجم مبادلات با خارج و عدم وابستگی به درآمد نفت امکان تحریم آن وجود نداشته باشد، منجر به الگو قرار دادن کشورمان از سوی بسیاری از کشورهای دیگر خواهد شد که این امر نیازمند

حرکت حماسی در اقتصاد است.

* ارائه پیشنهادات کاربردی

جهت تحقق همه جانبه «حماسه اقتصادی» که افزایش ظرفیت تولید ملی است، پیشنهاداتی ارائه می‌گردد:

دولت حاضر، با شعار حماسه اقتصادی باید مسیر حمایت از تولید ملی و تقویت بنیانهای تولید و اشتغال ملی را تقویت کند و حرکتی که امسال آغاز شده؛ یعنی با تولید ملی به حماسه اقتصادی دست یافت و این حرکت به گفته مقام معظم رهبری حداقل در چهار سال آینده باید ادامه یابد تا سرمایه‌گذاری، تولید، اشتغال، بهبود کیفیت کالای ایرانی، رشد تقاضا و تمایل مصرف‌کننده ایرانی و بازار صادراتی را شاهد باشیم و در شرایط بالا رفتن نرخ ارز و کاهش واردات، تولید ایرانی بتواند آینده‌ای درخشان و مطمئن برای خود پیش رو داشته باشد. از دیگر راههای رسیدن به توسعه و پیشرفت، پوشش دادن به نقاط ضعف دولت پیشین و ادامه نقاط قوت آن است که می‌توان با آن راه رسیدن به توسعه اقتصادی را شاهد باشیم. همان‌گونه که مقام رهبری فرمود وقتی قانون حمایت از تولید ملی داریم، این قانون قرار نیست فقط برای چند سال که در تحریم هستیم یا مشکل ارزی داریم ادامه یابد، و بعد از اینکه درآمد ارزی حاصل از نفت افزایش یافت و محدودیتها و افزایش هزینه‌های تولید حاصل از تحریم، برطرف شد، دوباره به مسیر رشد واردات و رهاسازی تولید ملی برگردیم. با ایجاد روحیه تلاش و کوشش جوانان و دست به دست هم دادن همه قشرها در کنار یکدیگر و داشتن وحدت رویه توسعه و اقتدار اقتصادی، می‌توان با مدیریت مناسب و تلاش مردم و روحیه جهادی همان‌طور که رهبری تأکید کردند، از دوره تحریم عبور کنیم و تولید و توسعه ملی را تقویت کنیم.

با قطع وابستگی از استکبار و توطئه‌های جهانی می‌توان راه توسعه و پیشرفت را بهتر پیمود؛ زیرا ملت ایران در قضیه انرژی هسته‌ای و قضایای مشابه وابستگی به جوامع غربی داشته باشد به هیچ وجهی نمی‌تواند به قطع وابستگی بیاید. اگر انرژی هسته‌ای موجب

وابستگی بیشتر یک ملت به خودشان شود، آن را برای آن ملت مجاز می‌دانند. آنها با آن انرژی هسته‌ای مخالف هستند که یک ملت با ابتکار خود، به دست خود، بدون نیاز به آنها، با استقلال کامل به دست آورده است. جوانان عزیز ما، ملت بزرگ ما، این امتیاز را پیدا کرده‌اند که به این رتبه علمی و صنعتی پیشرفته با اتکا به نیروی خود رسیدند؛ وابستگی ایجاد نکردند، بلکه این ضدوابستگی است. اما برای ملت ایران که خود از درون می‌جوشد، ابتکار می‌کند، نوآوری می‌کند، خودش خلاقیت و تولید می‌کند، موجب قطع وابستگی و شکوفایی می‌باشد.

همچنین برخی روشهایی دیگر که می‌توان از طریق پیمودن این مسیرها به تحقق شعار حماسه سیاسی - اقتصادی دست یافت، عبارتند از: ۱. حمایت از کار و سرمایه ایرانی به عنوان اصلی اساسی و راهبردی و توصیه اکید رهبری. ۲. پرورش و نهادینه‌سازی حس اعتماد به نفس و خودباوری در تک تک افراد جامعه به ویژه جوانان. ۳. فرهنگ‌سازی جهت مصرف کالاهای تولید داخل. ۴. جذب سرمایه‌های ایرانیان مقیم خارج از کشور، جهت افزایش تولید ملی. ۵. نهادینه شدن فرهنگ کار و تلاش و فعالیت در آحاد افراد جامعه. ۶. توجه ویژه به علم و دانش در جامعه به عنوان زیربنای تولید ملی در کشور. ۷. حمایت همه جانبه و تسهیل مقررات و قوانین برای سرمایه‌گذاران کشور. ۸. الگوبرداری از کشورهای موفق در افزایش تولید ملی و بومی‌سازی آن الگوها در کشور. ۹. کنار نهادن سلیقه‌های شخصی و وحدت رویه همه‌جانبه در افزایش تولید ملی. ۱۰. فراهم آوردن امکانات و بسترها برای نخبگان جامعه و بهره‌گیری از توان علمی آنان برای رشد همه‌جانبه کشور.

* نتیجه

از مجموع مطالب گفته شده می‌شود نتیجه‌گیری کرد که با توجه به شرایط کنونی و همان‌گونه که مقام معظم رهبری تأکید فرمود، در زمینه امور سیاسی، کار بزرگ سال ۱۳۹۲، انتخابات ریاست جمهوری است؛ که در واقع مقدرات اجرایی و سیاسی، و به یک معنا مقدرات عمومی کشور را برای چهار سال آینده برنامه‌ریزی می‌کند. این نکته

نشان می‌دهد که دولت جدید، باید مسیر حمایت از تولید ملی و تقویت بنیانهای تولید و اشتغال ملی را که شعار سال گذشته بوده است، تقویت کند و حرکتی که امسال آغاز شده باید حداقل در چهار سال آینده ادامه یابد تا سرمایه‌گذاری، تولید، اشتغال، بهبود کیفیت کالای ایرانی، رشد تقاضا و تمایل مصرف‌کننده ایرانی و بازار صادراتی، را شاهد باشیم و در شرایط بالا رفتن نرخ ارز و کاهش واردات، و افزایش تولیدات ایرانی بتواند آینده‌ای درخشان و مطمئن برای توسعه، عزت و سربلندی خود پیش رو داشته باشد.

با تأمل و تدبیر در مضامین بلند اسلام و تجزیه و تحلیل الگوی پیشرفت اقتصادی با رویکرد اسلامی - ایرانی و با محوریت حماسه سیاسی و اقتصادی، نتایج زیر قابل استنتاج است:

۱. پیشرفت اقتصادی و تولید، جزئی از فلسفه وجودی انسان است، چرا که به بار نشستن مواهب پیش نیاز تکامل معنوی و الهی انسان و رسیدن به توسعه به شمار می‌رود.
۲. قیام و استواری جامعه اسلامی در بخشهای وسیعی از آن به اقتصاد باز می‌گردد، بنابراین داشتن اقتصادی شکوفا و تولید، زمینه‌ای جهت عزت و توسعه پایدار قوام و تحکیم جامعه اسلامی به شمار می‌رود.
۳. جهت‌گیری بنیادین بسیاری از احکام شرعی مانند استحباب اصلاح و ازدیاد مال، آبادانی و احیای موات، حیات مباحات، حرمت تضييع اموال به سوی توسعه اقتصادی است.
۴. در رویکرد اسلامی، رشد و پیشرفت در زمینه سرمایه‌های مادی همان توسعه اقتصادی است، که جدیت و تلاش در آن پویایی و استحکام عزت جامعه را به همراه دارد.
۵. برخورداری از توسعه اقتصادی سبب می‌گردد که بیگانگان و اجانب نتوانند بر جامعه اسلامی سیطره و استیلا یابند (تحقق قاعده قرآنی نفی سبیل).
۶. پیام خداوند به تسخیر آسمان و زمین، مؤید توسعه اقتصادی رو به رشد و تولید فراوان به شمار می‌رود.
۷. تمکن بخشیدن به امت اسلامی و به بار آمدن نعمتها با تولید و پیشرفت و توسعه اقتصادی میسر می‌گردد.

۸. اقتدار، سربلندی و عظمت جامعه اسلامی ایران در گرو پیشرفت اقتصادی با محوریت حماسی در بخش سیاسی - اقتصادی (توأم) که به همراه خود توسعه و پیشرفت و رسیدن به مرتبه عزت را برای جامعه را منجر می‌شود.
۹. تدبر و تعمق در مضامین قرآن و سیره پیشوایان دین، گواه بر آن است که پیشرفت و توسعه اقتصادی با مدل اسلامی الگویی جهت تحقق عدالت به معنای واقعی آن به شمار می‌رود.
۱۰. به نمایش گذاردن پیشرفت و توسعه اقتصادی با رویکرد اسلامی - ایرانی می‌تواند مدلی جامع از الگوی پیشرفت با ندای حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی برای جهانیان به شمار آید. به عبارت دیگر از حماسه سیاسی در جامعه‌مان می‌توانیم به حماسه اقتصادی دست یابیم.

فهرست منابع و مآخذ

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه.
۳. آمدی، محمد، شرح غرر الحکم و درر الکلم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ش.
۴. خامنه‌ای، سید علی، «بیانات به مناسبت آغاز سال جدید ۱۳۹۲»، سایت برهان.
۵. همو، «بیانات به مناسبت آغاز سال جدید ۱۳۹۲»، سایت حرف آخر.
۶. همو، «بیانات در حرم رضوی در آغاز سال ۱۳۹۱»، سایت برهان.
۷. همو، «بیانات در دیدار دانشجویان و دانش‌آموزان و جانبازان»، مورخ: ۱۳۷۹/۸/۱۱.
۸. همو، «بیانات در دیدار نخبگان علمی و اساتید دانشگاهها»، مورخ: ۱۳۸۷/۷/۰۳.
۹. حیدرنراقی، علی محمد، جهاد اقتصادی، قم، انتشارات مهدی نراقی، ۱۳۷۹ش.
۱۰. سایت فارس نیوز، farsnews.com
۱۱. طوسی، تهذیب الاحکام، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ش.
۱۲. فاضل مقداد، جمال‌الدین، کنز العرفان، تهران، انتشارات مرتضوی، ۱۳۷۳ش.
۱۳. کاظمی، علی، «گفتگو با علی کاظمی در زمینه مزیت تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی»، ۱۳۹۲ش.
۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۳ش.
۱۵. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ق.
۱۶. محمدی ری‌شهری، محمد، موسوعه الامام علی بن ابی طالب، قم، دارالحديث، ۱۴۲۱ق.
۱۷. همو، میزان الحکمه، تهران، مکتبه الاعلام الاسلامی، ۱۳۶۲ش.
۱۸. یعقوبی، ابن‌واضح، تاریخ یعقوبی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۱ش.